

گفت۔ ہر گاہ مزد شوئی و کفن کردہ بتابوت نہی۔ چو گوئی ؟
گفت۔ ہے گویم۔ آے مزحوم ! خوشا بحالت کہ قضا کردی و
جاں بزدی۔ تا پیش قاضیت نباید رحمتن و گواہی نشاید و اون +

لطیفہ ۵۱

پادشاہے بگورستاں گزشت۔ دیوانہ بنظر آمد + گفت۔ کہ ہمیں
جاسے ماند و خوش مے گزراتد + یک پز سید۔ کہ چرا بشتر نیائی ؟
گفت۔ آنا تکیہ بشتر آمد۔ کجا روند ؟ گفت۔ ہمیں جا آئند + گفت۔
پس شتر ہمیں باشد + یک گفت۔ آے دیوانہ ! حرف عاقلانہ
گفتی + گفت۔ خیر۔ اگر عاقل بودے۔ البتہ فانی را بر باقی
اختیار کردے پتھر تو + یک را سخنش در دل نشست۔ از
سیر تنگ بر خاست۔ و بہ ملکوت رو نہاد +

لطیفہ ۵۲

داد خواہے پیش پادشاہے آمد۔ و عرض حال کرد + بامش
پزداخت + باز گفت۔ روے توجہ نیانت + زار نالید و سگرای
مقصد کرد + یک ہم بر آمد و گفت۔ خانہ خراب ! درو سر
را از چشم نے بری ؟ گفت۔ خانہ خود بزباد رفت۔ سر زوی۔

دزد گنجا برم + ملک را حرفش موعظه آمد - بدادش رسید - و از
رستمگارش راستقام کشید +

لطیفه ۵۳

سلطان محمود را گویند بر ظریفی خشم گرفت + اشارت کرد -
تا چوب میخیانش شلاق کنند + علامان پوچ چوب دویدند -
ظریف را در بزم بدو زانو نشاندند - بودند - و جمعی کشت
سرس استاده - گفت - اے علامان ! بیکار ماباشید - تا چوب
میخیاں آید - شما به سیلی و مشت کار گیرید - که دل سلطان
مخوش شود + ملک و سخویید و خطایش عفو کرد +

لطیفه ۵۴

شخصی غلام را فرستاد - تا نان و کله از بازار آرد + غلام
کله گرفت - اما گوشهش پاک خورد - و آنتخوان برهنه را بنان
پیچیده خانه آرد + خواجه پهل پکشاد - آنتخوان خالی یافت +
گفت - اے کور نک ! عجب کله آردی - که چشم ندارد +
گفت - گوشهش کور بود + گفت - گوشش گناست ؟ گفت -
گر بود + گفت - زباں گناست ؟ گفت - مخنگ بود + گفت -

سفرش کجا رفت ؟ گفت - معجز گونپنداں بود - معجز سرش بر
 کودکان شاں خالی کرد +

لطیفہ ۵۵

شاعرے پیشِ طیبے آمد - و گفت - وزمانم کن - کہ درون
 بسینہ ام چیزے سے پیچہ و نئے بر آید + طیب گفت - مگر
 دریں نزدیکی گوہرے از سخن سفتی - کہ بدیگرے گفتی ؟
 گفت آری + گفت - پس او را ز سخاں + شاعر بر خواند +
 گفت - دیگرے داری ؟ گفت - البتہ یکے + گفت - آں ہم
 ز سخاں + شاعر آں را ہم ادا کرد + گفت - چیزے باقی است ؟
 گفت - یک مضراع و بس + گفت - ز شمار کہ بگذاری + شاعر
 او را ہم خالی کرد + طیب گفت - آنتوں شاد پرو - ہمیں بود -
 کہ بسینہ ات سے پیچید +

لطیفہ ۵۶

مخے بزشت روتی چناں متصف بود - کہ یوسف علیہ السلام
 بگوزرئی + نئے پیش سے آمد و گفت - اے مزد ! حاجتے دارم -
 اگر دست زنی + گفت سر و چشم + گفت - تا سر بازار ہنپاسے

من آسے + چوں رفت بدکان نقاشے بزد و عظمت - رایجا
 پینشیں - ہمیں گفتہ بگذاشت - و خنداں بگزشت + سادہ
 خیراں بماند - تا چہ نقشے است کہ زگار بنستہ؟ آخر نقاش را
 پزرسید + گفت - مژہا نست کہ زن من مے گفت - صورت
 قبیاطاں برائے من نقش کن - مے عظمت - چساں نقشے کشم
 کہ نویدہ باشم + گفت - خیر خود مٹالے برایت مے آرم - تا
 امروز ترا آورد و رایجا نشانہ +

لطیفہ ۵۷

شب گزردے بخانہ قلاشے رفت - بیج نیافت - مگر انباے
 سفید در گوشہ تافت + دانشت کہ آرد است - دستار خود و
 سخن خانہ پنہن انداخت - و دروں رفت تا بیروں آرد +
 خانہ خدا بیدار بود - دستار را در رُبود و بیکس نشست - مژد
 کہ اثار را دست گزد - گزردو آہک بود - تر آمد و بہ آمد + وید

یہ یعنی یہ بات کہ عورت اسے لائی اور چھوڑ کر چلی گئی۔ یہ کیا معاملہ تھا +
 یہ شب گزرد جو بات کو چوری کرے + اسے تلاش کے نام و تنگ مفہم آدمی کہ
 جسے کسی کام کا جیب اور کسی بات کی پزدانہ ہو + اسے خانہ گھائیں صاحب خانہ
 اور اس کو دلے اضافت پڑھنا چاہئے + یہ یعنی خانہ لگایا +

کہ دستار ہم نہانہ۔ سر برہنہ پا بزداشت۔ تا جاں بیروں بروہ
صاحب خانہ فریاد بر کشید۔ کہ گزرد است برگیرید + گزرد
دل سوختہ بر گشت و گشت۔ خانہ آباد! براسے خدا خوبت
انصاف روہ۔ کہ گزرد کینت۔ توئی یا من +

لطیفہ ۵۸

خواجہ کریم النفس را گننتے بزباں بود + احولے را رصبت
سختوش گوش خوزو۔ پیش آمد و گشت۔ اگر اوارے معین شود۔
نیغمتے را دو چنداں زمینم + خواجہ را گننتے اش خوش آمد غلام
را گشت۔ وہ وہ دینار بدہ + غلام تازہ خدمت بود و از عادت
نابلد۔ صد دینار حوالت کرد + احول دست دوا بزداشت و
گشت۔ الہی! مگر خواجہ را گننتے بیش وہ۔ تا روزیے رشکیں
را گننتے بیشتر وہ + چوں بزمرہ یاراں آمد۔ گشت۔ اے عجب!
ہرچہ معینم را بر زبان است۔ مرا در چشم۔ چرا در وے سخن
باشد و سخن من قیب؟ صاحبیدے بشنید و گشت۔ اے
سادہ! او ہم اگر بقباحت زباں آوے۔ بدشنائے وہ دشنام
خوزوی و بملائے صد غلام۔ ہمانا آنچه موجب مدح است۔

۵۸ یعنی ہنگام تھا + ۵۸ یعنی نیا تھا +

سخاوت است نہ کلنت +

تضریح ۵۹

حکیمے را پڑھیدم - مؤثرین فارس نقل گنند - کہ سکندر را
 یک چشم سیاہ بود و دیگرے اذرق - نیز گویند - یک دیدہ اش
 بالا دیدے - و دیگرش بزیر - چگونہ باشد ؟ کہ ہمبیزان عقل برابر
 نیاید + گفت - آری الفاظ ہمینند - اما دیدو معنی نظر دیگر
 دارد - یعنی چنانچہ عادت مزدوم صورثماست - کہ بیک صورت
 چشم دوختن و از رنگ خلافتش و آسوخستن - سکندر از جملہ
 آن نبود + ہمانا سیاہش سواد حکمت برداشتے و اذرقش زرق
 اہل شہد را دریائے - چناناں اگر نظر بالا نمودے - در بندہ آن
 نمودے - بلکہ چشم دیگرش را نظر بزیر بود - کہ نشیب و فراز
 عالم بیک ترازو سے ہم بود +

لطیفہ ۶۰

سکیمان علیہ السلام را حکایت گنند - کہ روزے بہ سخت
 عدالت زشتہ بود و عالم عالم آفرینش صفت بستہ - پشیمان

کہ اغراض کزنا آمد منہ پھرتا +

مجموعہ داد خواہی آوزوند و گفتند۔ یا نبی اللہ! باد کہ حامل
تخت سلیمانی است۔ ما را آفتِ جانی است۔ جلتکبیرش کن۔ تا
جانے آرام گیریم + حضرت تاقل فرمود۔ کہ مایہٴ حیاتِ عالم را
چگونہ بند فرماید؟ آصفؑ بزخیا را نگریست۔ کہ تئزیر چیست؟
زمینِ خدمت بوسید و گفت۔ نے حضورؐ نے طریقین فضلِ دعوے
صورت نہ بند۔ البتہ ہوا را بایستے طلب کرد۔ تا جوابش چہ
باشد؟ صدورِ امزش ہماں بود و حضورش ہماں۔ ہمیں کہ
باد آمد۔ دیدند۔ کہ پیشگان پیشتر رفتہ بودند +

لطیفہ ۶۱

روستائے پسر را بہ ملائے سپرد و گفت۔ از ہر عیش باخبر
کن + چوں سالے بسر آمد۔ پسر سزایئے پیدا کرد + وہتقاں
روزے پوزید۔ چہ بر گرفتی؟ پسر چندویں علوم را نام بزد۔
کہ دیوی استعداوسے دریافتہ ام + گفت۔ تلایتِ علمِ عزلی ہم
تعلیم کدوہ؟ گفت آرسے + گفت۔ کتابتِ پیار۔ کہ یہ رہنم +
پسر کتابانے آوزد و بدنتش ولد + چوں وا کرد۔ سر صفحہ جبارتے
بر آمد۔ بنوشتہ بود ہلا آعلوہ + گفت۔ ہمیں را معنی کن + پسر

۱۔ حضرت سلیمانی کے وزیر کا نام تھا +

مکنت - نمیدانم + دہنقاں ، ہمیں کہ عموش بکزد - بزدلی چشمش
 گرقت - بر جنت و عموشش گرفتہ بکتب آوزد - کتاب پیش
 مٹا زد و مکنت - سائنست تا مائیم مے خوری - تالش ایٹکو
 امروز یک لفظ پڑسیدم - پسرہ ہے گوید - نئے دانم +

لطیفہ ۲۲

سیاح را دیدم در مخفی نشسته بہ نقاب زنجیں دل
 از دست مرموم مے رباید + محققند - رنگ آرائی از دیگران
 تا چند؟ چہیزے از خود بگو - کہ زنجیں تر آید + مکنت -

نقل

سالے میزننار غنیم بملک تاتار فشنہ و آشوب انداخت - کہ
 جہاں بجاتیاں بر ہم خورد + ہواے سیاحت در سر افتاد - تا
 شترے بشترے مے گزشتم و دیارے بدیارے ہے گشتم + رونے
 رحمت دزویشانہ در بر و کلاہ قلندرانہ بر سر - گزم بنواح سرفند
 افتاد - چوں شام نزدیک بود - بہ نقلی مشزل بودم - عالی جاہے
 را دیدم - سر راہے نیمہ و خزاگاہے بر افراشته و یا جمنے از
 نریاں سر گزی نشسته - ستانہ گزشتم - و قلندرانہ نعرہ کزدم -

کہ داد آسے خاکِ توراں زبیں ! اگر خونِ توریج و افراسیاب
 سود شد۔ آخر آلِ چنگیز و ہلاکو ہنوز باقی است۔ تیمور سے
 بر آ۔ کہ بلا سے ایسے نقشہ را از سر خود وا کنیم + خواجہ بشنید۔
 اشارت فرمود۔ تا پیشم بزدند + گورنٹے بہ آداب شامانہ بجا آوریم۔
 دوما خواندم + گفت۔ اے درویش ! چه نام داری ؟ گفتم آزاد +
 گفت از کجائی ؟ گفتم از تیرہ خاکِ ہند + گفت۔ عجب کہ
 ولے روشن داری ! گفتم۔ محسنِ خلقِ بزرگان است + گفت۔
 چرا ترکِ وطنِ محنتی ؟ زمینِ خدمت بوسیدم + گفتم۔ کز باں شوم۔
 بندگانِ دولت چرا از ایوانِ دولت حرکت فرمودند ؟ گفت۔
 بعزیم جنگ آزمائی + گفتم پس گدا بطمع گدائی + خرید و گفت۔
 چه شود ! اگر یک امشب جرین صحبت باشی۔ گفتم نہ
 سعادت + پانچمند چوں شب آمد۔ سفرہ در کشیدند و بر پختیدند۔
 پس جامِ لطافت را دور دادیم۔ و از ہر درے سخن سے آوزیم
 و بلفظِ صحبت لذتہا سے بزدیم۔ تا رتہ روز بویں نسق بر آمدہ
 دیدم دلِ خواجہ آفت گرفتہ و سے خواہد۔ کہ آزاد را بہ بندگی
 گیرد۔ مگر دل را دیدم از بند بیزار است و سرور سیر کاہ
 بہ خاستم + گفتم۔ بلاگردانت شوم۔ رہماں رتہ روز دستان است۔

۱۰ یعنی آٹھ لیا +

ز آن بعد زکوة خوار - اکنون باید آزاد را بحال خودش سردهند -
 که زکوة بر غیر مستحق حرام است + تبشیم کرد و گفت - مگر
 داخل مساکین نه؟ گفتیم - دولت خداوندی روز افزون باد -
 اگر چه ظاہرِ ذر و بیش گدائی است - اما آنچه شد در دل بدولت
 نقر غنی است + گفت - آخر از این التییل که گزیر نیست +
 گفتیم - حیث است بر کثمتو که از بنوت پدرم کشیده این التییل
 سازد - همین گفتیم - و دعا کرده طریق خود گرفتیم +

ذکرِ بابر پادشاه

بابر که در واسطه پنجم به تیمور گوزگان پیوندد - در سن
 دوازده سالگی جاسی پدر یافت + تا سر تخت نشست - فتنه
 سپاس شورش بر خاست - بیگانه و بیگانه بزرگوار دولت را
 خردو سال یافته از چار سو ریختند - و عزیده با اینجختند - تا چار دست
 از ترکستان برداشت و بر کابل و بدخشان قناعت نمود +
 بهمان رتبه که او یافته - در سلسله خسرواں کمتر یافته اند - چه
 شمار شخص از شکست افزون - و حساب شکست از فتح
 فراوان است + یا بجمک و ملت والایش به کابل هم آرام نداد -

نه یعنی جوں ہی تخت پر بیٹھا + سے عزیده یعنی ذمہ و فساد کے بنات کی +

تا که سلطنت تیموری را برسد بنیاد نهاد + چهار بار به پنجاب
 لشکر کشیده گاه از نواح پشاور - و گاه از بهیره - خوشاب
 و بهیره بر گشت - نوبت پنججیس چنان آمد - که باز پس رفت -
 لاهور را فتح کرد و به آوین چنگیزی شهر را آتش زده راه
 دلی گرفت - بر پانی پت با ابراهیم لودی جنگ کرد داد - که
 مغرور گشتم و استغنیار از یاد رفت + چون خواستش الهی
 بر آن رفت بود - که از دود گوزگانی نوزده تا بخور برسد محکمانی
 گفتند - ابراهیم بیدان جنگ جان داد + شهریار شهر گیر از
 دلی باگه رسید - و گردن کشان دور و نزدیک را سر نیز
 آورد - پنج سال بوی حال بسر برده به پشتر رنجوری افتاد +
 اتفاق اینکه همایون فزندش را هم آتش تب در تب و
 تاب انداخت + پدر را سپند وار چکر بسوخت - و چون در هوا
 اثر نبرد - رو بدعا آورد - و از اهل دل در زمان خواست +
 گفتند - هر چه در نظر شاه گرانها و عزیز ترین اشیا باشد -
 بدان تصدق دهد + اناسی که در محبت لودی یاخته بود - اهل
 نظر بدان اشارت کردند + گفت - از اناس که سنگ را
 لغت چکر است - تا همایون که چکر گوشه بابر است - فرقی
 بسیار است - صلاح در آن است - که جان را فدای چکر

گنم - بر خاست - و رتہ ہار گزرد سرش گزوبیدہ گفت - ہار اہلہا !
 بارش بر خود گرفتہ گرفتہ گرفتہ + پس دعا کرد - و بنشمنت -
 چوں در خود باز دید - و زیانت - کہ دروں بر ہم خوردہ و تن
 گرانی گرفتہ - پسر را پڑسید - کہ سرت گزوم - من پھینم -
 بارے از خود بگو - کہ چونی ؟ گفت - مے زینم گزی بہ تھنگلی
 و گرانی بہ سبکی مے آرد + گفت - شاد ز می ! کہ از جاں
 گزشتیم - و جا بتو گزاشتیم + گویشد - و زوے کہ از پسر میکانست -
 بہ پسر مے افزود - تا کہ او از بستر بزخاست - و ریں سر
 ببالیں نہاد - تا بیخ شد - کہ ع

ہمایوں بود وارث ملک سے

چشمش را در چار باغ آگرہ کہ بنا زنادہ او بود - بہ خاک
 سپردند - و حسب وصیت بہ کابل بفرمود + عمارت مقبرہ کے
 کہ از تعمیرات جہانگیری است - تا حال با باغ بابر چہرہ آرایے
 شہر کابل است + بابر صاحب تزیینت نمود - دو دیواں
 بہ فارسی و ترکی وارد - و کتانے در اخالات خویش نوشتہ -
 کہ خاطر پشہ عالم است - اول بہ ترکی بود - حاشاناں بحکم
 اہلہر در فارسی ترجمہ نمود - کہ تو زک بابر نام و در اہل تاریخ
 اہتبار تمام دارد +

ذکر ہمایوں و شکست وے از شیر شاہ افعال

ہمایوں بہ اتفاقِ امرا بعد از پد تاج و افسر بر سر گرفت +
در علوم ریاضی مهارت کابل بود۔ و ولش بہ صحبتِ اہلِ علم
مائل + چوں پا بر تخت نہاد۔ دستِ کرم بر گشاد۔ و پتیارے
از سرکشاں را گردن شکستہ بویراتہ عدم فرستاد۔ اما از آنجا
کہ طبعے شایانہ و نفسے کویمانہ داشت۔ برادرانِ نفاق پیشہ را
آز و آزدو از جا بزد۔ و شیر خانِ افعال و بیس دار و گیر
بر شہرِ شاہی رسید + ہمایوں در مروت و مزدانگی تصورے نکرد۔
لیکن چوں خواہشِ الہی بر آں رفتہ بود۔ کہ شاہ باج گیر چہدے
نے تاج و سریر ماند۔ در بنگالہ داو کامرانی میداد۔ کہ
برادرِ خود کاش کامراں میرزا از لاہور بہ آگرہ رسید۔ و
رستہ و خطبہ بر خود گرفت + ہمایوں بر خاستہ رُو بہ آگرہ
آورد۔ از آنجا کہ ملکِ منگب بنگالہ و موسمِ موسمِ بزرگسال

لہ اس ملک کی برسات مسافر کو بہت مایفا دیتی ہے۔ خصوصاً اُس مال
میں کہ رشتے خراب اور نہیں اور دنیا بے ہل تھے +

بُود۔ میانِ راهِ صُحُوبِها رُو داد۔ کہ اُشتر و فیل را جاں
 بر تن گراں آمد۔ تا بہ آدم چہ رسد + از نا سازگاری ہوا
 و شدتِ قحطِ لشکر بغایت بد حال بُود۔ کہ شیر خاں از
 صورتِ واقعہ خبر یافت۔ و مانند برق و باد رسیدہ بر کنارِ
 آبِ جوسا بگگ آمداحت + و چوں سہ ماہ بمقابلہ گزشت۔
 خلیلِ شاہ مُرشدش آمد۔ و قزاقان در میاں زہادہ صلح قرار
 داد + شیر خاں باز رو بہی بکار بُزودہ از پہلوئی دیگر بیخبر بر
 قوچ بمایوں رُو + رفتند منتشر بہ آزدو بر پا شد۔ و لشکر تہ و بالا
 گزیدہ + اول قدم پل را بر ہم شکست۔ و زورق و کشتی ہمہ
 در سخت آزدو + شکستگان سرا سیمہ بہ آب مے افتادند۔ و
 افغاناں از آب نیزہ و تیر بہ بخر فنا میرسانیدند + پاؤشاہ ہم
 اسب در آب آمداحت۔ مگر چوں اقبال دست از رکاب
 برداشتہ بُود۔ دست از ہنناں و اسب از تیر راں بدر رفت۔
 بوزطری ہلاک بُود۔ کہ نظام نام ستانی را یافت مشک پر باد
 کردہ بہ شنای رُو + شاہ تحت نشین سر کشتش افتاد۔
 و نیمہ رُو ز قزاقان روانی وعدہ دادہ بر کنارِ نجات رسید + و
 چوں بہ آگرہ آمد۔ ایغای وعدہ نمود + رفاقی برادران بحال
 بُود۔ کہ شیر خاں دلیرتر گشتہ لقب شاہی بر خود گرفت۔ و

یا لشکرے فراواں تر از مور و بلخ باز بر آب گنگ رسید +
ہمایوں ہم با یک لک سوار بہ استقبال جنگ پیش آمد۔ مگر
بخت ہماں آب بلخ در جام ریخت - کہ مقدمہ طول کشید۔ و
لشکر شاہی را کار بہ تفرقہ و تباہی رسید - معہذا لشکر ہاراں
از آسمان یورش آورد + نقشون ہمایوں در جاے سر شیب
بود۔ نیمہ و خردگاہ را کشند۔ تا فراز بلندی جاے گیرند - در
بعین سنے خبری کہ مردم بحال خود گرفتار بودند - شیر خاں
لشکر رانت کردہ آمد۔ و از چار سو فرا گرفت + بے خبراں کہ
دست ستیز بند یافتند - پاسے گریز بر کشادند - و چپ از رشت
نشناختہ پریشاں شدند + پادشاہ بعین سراپسگی بود۔ کہ فیلیہ بنظر
آمد۔ خواجہ سراے از پشتش آواز دادہ ہمیش رسید۔ و شاہ را
دست گرفتہ بالا کشید۔ فیلیاں را گفت۔ تا قبل را بہ آب اندازو۔
اما آثار کور نکلی از صورتش ہویا گشت + خواجہ مزدانہ وار تیغ
از کمر کشیدہ فیلیاں را دو نیم انداخت - و خود سجائش نشستہ
قبل را بہ آب سر داد۔ تا بعد کشاکش و ہزار اضطراب بر کنار
دیگر رسیدند + ساحل بلند بود - شمس الدین محمد خاں (کہ آخر
سخان اعظم خطاب یافت) پیش رسیدہ بود۔ از دستار رسن
تافتہ در آویخت و بر کشید + پانچمہ از آگرہ بلاہور و از آنجا

بہ مکتاں و دیار بھکے رسید۔ چوں سخت بر گشتہ بود۔ براہ
 بھیسلمیر و بیکانیر بہ جوہ پور باز گشت۔ امانا کام بر گشت۔
 مصالحتی کہ در دیشہای بلا بر سر گزشت۔ ہمنوز پاسے قلم
 آبد خیر است + اکبر بشکیم مادر ہنپاکے پدر بود۔ بہ امر کوٹ
 آمدہ سر بوجہ آوزو۔ چوں شب یکشنبہ پنج رجب بود۔ ہمیں
 سالی تاریخ یافتند + ہمایوں براہ قندھار عنان قوس بفارس
 سر داد + طہاسب دارا کے ایراں زبیں حق عنماں نوازی را از
 آسماں گزارانید۔ و سالی دیگر بیگانہ و نبر خود را با وہ و دو
 ہزار سوار در رکاب داد + ہمایوں قندھار و کابل را زیر
 قدم آوزوہ داخل ہندوستان شد۔ مگر کہ با بر اسیخت و خونہا
 فرو ریخت۔ تا از قوت بازوان و ہم از پندوسے گردن کشاں
 جمعیت دل بدست آوزو + دہلی پاسے تخت ہندوستان بہ قلعہ
 دین پناہ سر بر افراخت + از آنجا کہ فرار و دنیا را سرد
 نشیب است۔ روزے شامگاہ از بام کتب خانہ فرود سے آمد۔
 ناگاہ قدم چناں لغزید۔ کہ پا از جا و عصا از کف بدر رفت۔
 تا بہ زبیں افتاد۔ و از جہاں برخاست + سخن سنجاں بہ ع
 ہمایوں پادشاہ از بام افتاد

سالِ قوت بزداختند + مشہور قے بیرونِ شہرِ دہلی انت
و داخلِ عجائبِ روزگار انت - عمارتِ در ۹۷۲ ہجری
اتفاقِ افتاد +

جلال الدین اکبر پاؤشاہ

چوں بھائیوں ناگہاں از بامِ اُفتادہ قالبِ تہی کرد - اکبر
بہ تشبیہِ افغاناں در کوہستانِ جالندھر یوں - ہوا خواہانِ دولت
پیکِ صبا رفتار روانہ کر دہند - و ملا شکیبی شاعر را کہ در شکل
و شہادتِ بھائیوں مانا یوں - تاج بر سر و لباسِ شاہانہ در بر
کردہ بر بامِ دولشاخانہ سے نشانہ دہند - کہ پاؤشاہ ہنوز طاقتِ دربار
ندارند + اہلِ خدمت از میدانِ پیشِ دولشاخانہ مجرا سے کر دہند - و
رخصت سے شدند - تا ہوسِ پرستاں را سرِ شورش بد ہوا نگزود -
و در مملکتِ تازہ عملِ خلیہِ راہ نیابد + بے نجانِ نیکماں کہ سفر
خراساں و تخیم ہندوستاں بر دستِ قے سرانجام یافتہ یوں - حالا
بہ اہا بیٹی اکبر اعزاز یوں - چوں خبر یافت - تاجِ سر کردگاں
را فراہم کرد - و بعدِ مشورہ بہ کلانور آمدہ گلہ شای بر سر
شاہزادہ بہادہ + اول قدمِ مقدمہ دیکھو قے نمود + ہیو بقالے

۱۷ اس وقت اکبر ۱۳ برس اور ۹ مہینے کا تھا +

فرمایہ بود۔ کہ در دولتِ افغانی مرتبہ دیوانی یافت۔ انکوں از
 دیوانگی ہوا کے ہمارا جگی اُتاد۔ پس بر آگرہ و دہلی چند جا فخریاب
 محنت قدم فرا پیش گزارشت + بیرنجاں بہ برکاپ اکبر لشکر کشید۔
 تا بر پانی پت مقابلہ رو داد۔ و جنگے صعب درمیاں آمد +
 پیہو کہ بہ جمعیت لشکر و خزانہ زر و رقیلان کوہ پیگر
 پر دل بود۔ کمر ہمت بستہ وادِ مزدانگی داد۔ مگر در ہم شکست
 و بستہ زنجیر بندبار آمد + بیرنجاں گفت۔ کہ اول فتح است۔
 بقتل عدو خود شگون فیروزی باید گرفت + اکبر گفت۔ جیف
 است۔ کہ سختیں شمشیر بگردن مقید رسد۔ آخر کار بیرنجاں
 کارش آخر کرد + جواں بخت پیر تیز قدم برکاپ نصرت نہادہ
 متوجہ تنگ گیری گردید۔ منکلت ہند پر از خود سران سرکش
 بود۔ لاندانہ تنہا بہ ستیز و آویز بنکہ کجبار و مرید گاہے بہ صلح
 و گاہے بہ نزو و جاٹے بہ بست و جاٹے شکست قلمرو ہند
 را زیرِ ظلم گرفت + اکبر جامع اوصافے بود۔ کہ عقل در آن
 حیران است۔ ولے روشن و دانستہ خدا واد و اقبال ایزوی
 داشت۔ اگر راست جوئی۔ سببش ہمین است۔ کہ واسن
 دلش از مجاہد تعصب صاف بود + گویند دستے در خط و
 سوادے از علم نداشت + رونے سفیر روم رسید و بگزارش

پیام نامہ گزرانیہ + اکبر نامہ را سر بزر و پادشہیں بالا گرفت +
 سفیر تبشیم گناں نگرینت + فیضی ذریافتہ ضبط نخواست و گرفت۔
 در حضرت ماسکن گوئید۔ پینمبر ما نیز آتی بود + با این ہمہ
 در فن تاریخ آگے تمام داشت۔ خصوصاً قصص ہند را نیکو
 دانستے۔ بنظم و اشعار لذت گرتے۔ و مکتبہ ایش نیکو دریافتے۔
 و طبع خودش ہم گاہ بہ شعر شگفتے + در آدین مکتبہ و رسوم
 جنگی آدینہا بستے۔ کہ اقبال سکندر و راسے ارسلو را پشت از ہم
 مکتبہ۔ نشوہ آدین اکبری گواہ آنت + نیز حکم کرد۔ تا پشیاے
 از مکتبہ سنکرت و عربی را بفارسی ترجمہ گرتند۔ و کتاب
 مباحثات را در نظم و نثر بفارسی کشیدند کہ رزم نامہ نام گرفت۔
 پس متقابل آل قصہ امیر حمزہ کہ مختار ہے دور از کار و
 افسانہ ہے خلافت عقل بیچہ و شمار وارد۔ بہفت مجلد بزرگ
 با تصویر در غایت فصاحت ایجاو یافت۔ اپچہیں گنہشہاے
 شکھاسن بیسی کہ در زبان خود حرف میردند۔ بفارسی گویا
 شدند۔ و نامہ خرد افزا خطاب و تاریخ یافتند۔ علاوہ بر آل
 گنہشہاے بسیار از زبانہاے مختلفہ بفارسی رسیدند + پادریاں

۱۰۰ بیس جگہتیں خیالی ہیں۔ کہ بیس پتلیوں نے راجہ بھوج کے آگے بیان

کیں۔ سنکرت میں تھیں۔ وہ بھی فارسی میں ترجمہ ہوئیں +

را از ملکِ فرنگ بہ توریت و ارنجیل طلب کرد۔ گویشد۔ چوں
 کشیشانِ دانا تصویرِ حضرت عیسیٰ و مزیم بر آوردند۔ سرزاد
 بہ تعظیم بر خاست۔ پس شاہزادگان بہ تلخ و ایو اغفل بہ ترجمہ
 نوشتند + عادتش بر آں رفتہ۔ کہ روز در نظمِ مہمات و شام
 خطے از آرام بزدہ بزمِ خلوت مے آراست۔ علما و حکماء ہر
 رقت و قوم جمع مے آمدند۔ از ہر درے سخن پیوستے۔ و ہدس
 کتبِ پیشیناں طرف بستے۔ بزرگان ہر رقت را بزرگ دانستے۔ و
 خاندانہاے قدیم را بیشتر نواختے + نظر بر نظامِ ملکی اکثر مرسوم
 ہندواں را لازم سلطنت گرفتہ بود۔ لباسِ شاں در بر کردے۔
 عید ہاے شاں را عید گرفتے۔ و ریش را خیر باد گفتے۔ اصل
 عرضش بر آں رفتہ بود۔ کہ دنیا بدست آرد و محزوک را با ہند
 شیر و شکر سازد۔ آخر در کارِ خود کامیاب آمد۔ چہ را جامے
 ہند کہ نسبتہاے خود راتا ہند و ماہ مے رساندند۔ بہ خوشبخت
 تن دادند + اگر از شجاعتش گوئی۔ بہ سر لشکرِ خود لشکر با برہم
 زدے۔ شہزہ شیر با را بہ بازو و قبلاہے منت را تر زانو گرفتے +
 اگر سخاوتش جوئی۔ گنجائے شایگان راہگان دادے۔ باد آورد
 بہ باد خواناں بخشیدے۔ ثواں و زیادت۔ کہ باز یانتِ علما و مشائخ

لے زاہد۔ عابد اور نیک سخت لوگ مذہب نصاریٰ کے +

پہا خواہ بُود + رہمتِ والایش چنان کہ شہر ہاسے جدید را
 اساس اثرائت - در کشور پنجاب شہر گجرات پنا زیادہ اوست۔
 و فصیل لاہور و عماراتِ اہک سر بر آوزو او - مدارس و
 مساجد و رباط و رحمان سرا خود از شمار افزون است۔ گویند
 ہر کار بچندو شکر بجا آوزے۔ خصوصاً صبح و شام و نیمروز
 و نیمشب کہ از چند امورات دل پزدانختے۔ سچو و خداوند
 در ساحتے + طعام پنجبار مجزوعے - و بیش از سه ساعت
 خواب نکرے +

نقل

برہمنان ہنود کہ میل خاطرش بسائل خود بسیار دیدند -
 گنہ کاغذے آوزوند و گفتند - کہ یکے از کسن موبدان ما چھپیں
 سال است عجز خود را صرف ریاضت کردہ و وجود خاکی بہ آتش
 عدم گذاخت - و اشلو کے بہیں مضمون گواہت کہ چندیں مدت
 پکشتن نفس و کوشش تن و تزک لذات بسر بزدوم - و
 ناگوارا بر خود گوارا کزدوم - انکوں از میان ہما سچو رفرو
 سے روم و میگویم - کہ نہیں بقہ بظلاں تالیخ و ظلاں روز از
 دوومان خسروی سر بر اگرم - و فرمانروائے شوم - کہ ہر جا

علم نصرت بزوارم - قدم باز پس نیارم و السلام + پس انحال کہ
 در گنہ تقویٰ تہا سے خود سے در آئیم و بقدرسی مشنظر نظر کشائیم -
 سے یابیم - کہ تا در بخش بہ روز ولادت و ہم آثار صورت و سیرتیش
 بجلوہ خداوندی موافق است - باید - دست شفق بر سر گنہ
 ارادتمنداں بگزارند + اکبر تبسم کرد و عفت - عقل باور
 نمند - کہ برہنے یزواں شناس باشد - و بہ پیکر مسلماناں فرود
 آید + گفتند - پایہ عمل در تدبیر بسر آمد - اما بہ تقدیر نتواں
 بر آمد + ہانا چائیکہ بر نہن مذکور آتش بکجود گرفت - در زیر
 زبیں بننے از استخوان و پارو از آہن زیر خاک بود - اثرش
 این است کہ ظاہر گردید - و سخن بہ ظرافت گزشت + پنجہیں
 حکایت گنہ - کہ بیکے از مزدان کار بمنکر کرد پیکار دو زخم بر تن
 کشیدہ از جاں گزشت + زن برادرش حایلہ بود - پسے آورد -
 کہ ہماں دو جراحت بر پیکر پدیدار بود + ظاہر پیناں گفتند -
 کہ معدوم باز بوجود آمد + بخصویرے دربار فرماں شد - و
 از مقدمہ تناسخ سخنا بیان آمد + اکبر عفت - فرو رفتہ را
 جراحت بر چشم بود - نہ بر جاں - پس شفقہ چہیں بہ عقل
 صورت نہ بشد - و سخن را بجای خود گزاشتہ نقل کرد - کہ
 روزے چشد پیش از ولادت من مزیم مکانی در پاسے خود

خالے چند بہ سوزن و سوزہ نقش میزدند۔ تا جنت آشیانی
 آمدند۔ پند رسیدند۔ کہ چه میکنی؟ گفت۔ میخواهم۔ کہ بہاے پسر
 سن از من یادگارے نامد۔ پھر بوجہ آدم۔ ہاں طرزِ خال
 پیام پیدائی گرفت۔ و راس را محسن اِلْفَاق باید گفت۔ انقض
 بعد از پنجاہ و یک سال سلطنت بسق شصت و پنج سالگی
 جہاں پندرو کرد۔ گفتند۔ کہ ع

الف کشیدہ ملائک ز قوت اکبر شاہ

نمبر شمارہ	قواعد سے	مثالیں
۷	حرفِ منسوخ کے نیچے دو جگہ کے ہوا سب جگہ زیر لکھا گیا۔ اول ایسے جملوں کے ماقبل۔ دوسرے ایسے معرّفوں کے ماقبل جو لفظ کے آخر ہے +	در۔ یکے شاہی
۸	حرفِ مضموم کے بعد اگر واو جملوں میں ہے۔ تو اس پر پیش لکھا گیا +	مکھڑ
۹	واو معرّفوں کے ماقبل پیش لکھا گیا +	دور
۱۰	واو جملوں کے ماقبل پیش نہیں لکھا گیا +	زور
۱۱	الف۔ واؤ اور یے کے ہوا لفظ کے درمیان جو حرف ساکن ہے۔ اس پر جزم لکھا گیا +	صبر
۱	استفہام کی علامت	؟
۲	نہا۔ تعجب۔ حسرت۔ دعا۔ قسم۔ غمشی کی علامت	!
۳	تھوڑے وقفے کی علامت	-
۴	پورے وقفے کی علامت	+
ہدایت۔ جہاں پورا وقفہ ہے۔ وہاں پر لکھنے میں زیادہ ٹھیکرنا چاہئے۔ باقی جگہ کم +		

کتاب دوم فارسی

THE
SECOND PERSIAN BOOK

For the use of the Students of the 4th Class
of Primary Schools, Punjab.

*Published under the orders of the Director of
Public Instruction, Punjab.*

Labels.

PRINTED FOR THE EDUCATION DEPARTMENT, PUNJAB,
AT THE "MUFID-I-'AM" PRESS,
BY MUMTAZ GULAB SINGH & SONS, PROPRIETORS.

1897.

47th Edition.

15,000 Copies.

Price 0-1-6.